

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ ТА ЇХ ФУНКЦІЙ

TO THE ISSUE OF ESSENCE OF FINANCIAL INTERMEDIARIES AND THEIR FUNCTIONS

Дарина Сурай
магістр
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

Daryna Surai
master
SHEI «Kyiv
National
Economic
University named
after Vadym
Hetman»

В статті розглядаються теоретичні підходи до сутності фінансового посередництва. Досліджується зв'язок між дефініціями «фінансовий посередник», «фінансовий інститут», «фінансова інституція». Визначаються функції фінансових посередників та їх трансформація в умовах глобалізації економіки. Визначено економічний потенціал різних видів фінансових посередників в Україні. Обґрунтовано заходи спрямовані на посилення конкуренції на ринку фінансових послуг України.

The article deals with theoretical approaches to the essence of financial intermediation. The connection between definitions «financial intermediary», «financial institute» and «financial institution» is researched. The functions of financial intermediaries and their transformation in the terms of economy's globalization are being determined. Economic potential of different types of financial intermediaries in Ukraine is determined. The steps aimed on the strengthening of competition in the financial market of Ukraine are grounded.

Ключові слова: фінансовий посередник, фінансовий інститут, фінансова послуга, фінансовий ринок, ринок фінансових послуг, заощадження, інвестиції.

Key words: financial intermediary, financial institute, financial service, financial market, financial services market, savings, investments.

Подальший поступ економічних реформ в Україні напряму пов'язаний зі змінами у фінансовому секторі, зокрема на фінансовому ринку. Різноманітні концепції та програми розвитку, які стосуються цієї сфери в Україні, не дають очікуваного ефекту – роль фінансових інструментів в економічних процесах залишається незначною, кількість доступних фінансових послуг для фізичних та юридичних осіб обмежена, а численні порушення прав інвесторів на ринку стали звичною практикою.

Зрозуміло, що без виправлення цієї ситуації досягти збільшення позитивного впливу фінансового ринку на вітчизняну економіку неможливо. На

наш погляд, вирішення цих складних завдань напряму пов'язане з розбудовою і посиленням ролі фінансового посередництва – потужного загалу фінансових установ, що здатні акумулювати значні капітали та спрямовувати їх на потреби реального сектору.

Можна цілком погодитися з тим фактом, що протягом більш ніж двадцяти років вітчизняний фінансовий ринок пройшов складний шлях – від всього кількох банків на початку 90-х років минулого століття до широкої мережі посередників, що охоплює всю Україну та складається з банків, страхових компаній, інститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів і т.д..

Проте, і проблем в розвитку фінансового посередництва в Україні на цьому етапі розвитку вистачає. Окремі з них напряму пов'язані з недостатнім розумінням сутності фінансового посередництва та його функцій в сучасній економіці, яке, як правило, базується виключно на перерозподілові капіталів, ефектові масштабу і т.п., тому не враховує нагальних потреб власників, споживачів фінансових послуг тощо.

Загрози такого підходу гостро виявляються в періоди економічних криз. Наприклад у банківському секторі у 2008-2009 рр. та у 2013-2014 рр. – коли конкурентна боротьба на ринку споживчого кредитування призвела до порушення базових принципів кредитування і стимулювала посилення негативних тенденцій в банківському середовищі та на ринку послуг кредитних спілок. В підсумку – з вітчизняного фінансового ринку час від часу зникають провідні банки, позиції яких ще вчора вважалися стійкими. Не краща ситуація і на ринку небанківських фінансових установ.

Зазначимо, що вказаним питанням присвячені праці багатьох вітчизняних вчених. Зокрема, виділимо роботи М. Гапонюка, О. Дорош, С. Еш, В. Зимовця, В. Корнеєва, Т. Майорової, О. Полетаєва, В. Шелудько, В. Унінець-Ходаківської, І. Школьник, О. Юркевич та ін.. Втім, треба визнати, що до цього часу відсутній єдиний погляд як на питання сутності фінансового посередництва, так і на його основні функції.

Мета статті – на основі аналізу наукових підходів доповнити існуючі теоретичні положення щодо сутності фінансового посередництва та його функцій в економіці.

В контексті дослідження сутності поняття «фінансовий посередник» насамперед звернемо увагу на положення, що зафіксовані на рівні нормативно-правових актів. Зокрема, в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» вживається дефініція «фінансова установа», як «...юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінан-

сових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку» [1].

Виходячи з такого підходу, для фінансової установи характерними є наступні ознаки:

- правовий статус юридичної особи;
- можливість надання однієї (кількох) фінансових послуг або інших послуг, пов'язаних з наданням фінансових послуг;
- фіксація у відповідному реєстрі.

Надалі законодавець наводить перелік фінансових установ до яких включено банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг...» [1].

Звернемо увагу на той факт, що вказаним нормативно-правовим актом встановлена можливість надання «посередницьких послуг», але виключно як окремого виду фінансових послуг, що передбачають діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами [1].

Таким чином, на рівні законодавства України встановлено чіткий логічний зв'язок «ринку фінансових послуг – фінансова установа – надання фінансових послуг – посередництво».

Схожі думки зустрічаються і в працях окремих науковців. Так, А. Загородній та ін. вважають, що фінансові посередники є сукупністю фінансових установ (банків, страхових компаній, кредитних спілок, пенсійних фондів тощо), чії функції полягають в акумуляції коштів громадян та юридичних осіб і в подальшому їх надання на комерційних засадах позичальникам [2, с. 365].

Як бачимо, ці науковці ототожнюють поняття «фінансовий посередник» та «фінансова установа», а їх сутність розкривають через основні функції, які, на наш погляд, визначені не зовсім коректно. Зокрема, навряд чи доцільно зводити функції фінансових посередників виключно до надання коштів «позичальникам». Окрім того, такий підхід ніяк не узгоджується із запропонованим цими авторами переліком фінансових установ, адже незрозуміло, яким «позичальникам» можуть надавати кошти на комерційних засадах наприклад пенсійні фонди.

Оригінальне визначення подане в праці вітчизняного вченого О. Полетаєва, який стверджує, що фінансове посередництво є системою опосередкованого фінансування, що полягає у залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи [3, с. 43-44].

Цей же автор виділяє наступні функції фінансових посередників: акумуляція заощаджень окремих господарських одиниць з подальшим диверсифікованим реінвестуванням їх в різноманітні проекти; суттєве скорочення трансакційних витрат; збалансування попиту і пропозиції на фінансові активи в межах ринку капіталів; мінімізація і перерозподіл фінансових ризиків між інвесторами; збільшення доходності позичкових капіталів [3, с. 43-44].

На наш погляд, аналізуючи наведене визначення слід зробити важливе уточнення – об'єктами інвестицій фінансових посередників є не тільки фінансові активи, адже доволі поширеною практикою є вкладання ресурсів у нерухомість, банківські метали тощо.

Відомий вітчизняний науковець І. Школьник стверджує, що фінансові посередники – це фінансові установи, до яких належать суб'єкти банківської системи, небанківські фінансові та кредитні інститути, контрактні фінансові інститути. Як бачимо з наведеного визначення, цей науковець також ототожнює фінансових посередників з фінансовими установами. Хоча в переліку безпосередньо фінан-

сових посередників вживає дефініцію «фінансові інститути».

Розвиваючи свої погляди, І. Школьник виділяє наступні функції фінансових посередників: забезпечення рівноваги на фінансовому ринку шляхом узгодження попиту та пропозиції на фінансові ресурси; зниження трансакційних витрат на основі ефекту масштабу; диверсифікація ризиків окремих вкладників і їх зниження; нейтралізація проблеми асиметричної інформації; підвищення ліквідності фінансових інструментів шляхом надання послуг професійного управління портфелем активів [4].

Проте, у фаховій літературі зустрічаються наукові позиції, в основі яких виділення відмінностей між фінансовими посередниками та фінансовими установами. Так, П. Роуз і Дж. Коларі визначають фінансові установи як фірми, де головними активами виступають фінансові активи чи акції, облігації та кредити, окрім реальних активів (таких, як будинки, обладнання, сировина тощо) [5]. Ці автори поділяють фінансові установи на дві групи: фінансові посередники та інші фінансові інститути (до останньої групи відносяться брокери та дилери, інвестиційні банкіри, іпотечні банкіри, змішані інституції, що надають більше однієї фінансової послуги).

Визнаємо, що на сучасному етапі серед фахівців основна дискусія триває щодо змістовних характеристик понять «фінансовий інститут», «фінансова інституція», «фінансова організація» та їх співвіднесення з дефініцією «фінансовий посередник».

Окремі автори вважають, що їх паралельне використання в науковому обороті є скоріше даниною певній традиції. Так, В. Вірченко вказує, що словосполучення «financial institution» треба перекладати з англійської мови як «фінансова організація» або «фінансова інституція». Незважаючи на це, термін «фінансовий інститут», який на сьогодні можна зустріти в російській і українській економічній літературі, вже давно формалізувався й увійшов в українську мову [6, с. 75].

На підтвердження цього наведемо наступне визначення: «Фінансові по-

середники, або фінансові інститути, являють собою організації, що випускають фінансові зобов'язання (вимоги до себе) і продають їх як активи за гроші» [7, с. 9]. Як бачимо, в цьому достатньо лаконічному визначенні провідні зарубіжні фахівці ставлять знак рівності між поняттями «фінансовий посередник» та «фінансовий інститут». Втім, можна припустити, що використання дефініції «фінансовий інститут» в цьому конкретному випадку обумовлене особливостями перекладу.

Втім, зазначимо, що категорія «інститут» в значній кількості наукових праць розглядається абсолютно в іншому контексті. Так, Дж. Хожсон одночасно аналізує терміни «institution» та «organization» [8]. Цей вчений вважає, що інституції – це система установлених соціальних норм та правил, які структурують соціальну взаємодію, а правила передаються через нормативні накази та розпорядження. В свою чергу, організації доцільно розглядати як особливий вид інституцій.

Один із засновників інституціоналізму Т. Веблен визначив інститути як стійкі звички мислення, характерні для більшого співтовариства людей [9]. В працях Д. Нортона інститути розглядаються в тому числі і як певні обмеження в поведінці людей: «Інститути включають як формальні правила і неформальні обмеження (загально визнані норми поведінки, досягнуті угоди, внутрішні обмежувачі діяльності), так і певні характеристики примусу до виконання тих і інших» [10].

Також Д. Норт визначив і різницю між організаціями та інститутами – інститути є набором правил і законів, що визначають взаємодію окремих суб'єктів, тоді як організації виступають суб'єктами, що діють, для досягнення певних цілей і реалізації завдань. Тоді як в працях іншого фундатора інституціоналізму – О. Вільямсона – фірми розглядаються як надзвичайно важливі інституції [11].

Як бачимо, сучасна інституціональна теорія не дає однозначних відповідей щодо змісту категорії «інститут» на його змістовної характеристики.

Проте, на наш погляд, слід чітко відділяти поняття «інститут» від поняття «організація». Виходячи з такої позиції, вживання терміну «фінансовий інститут» стосовно, наприклад, банків, є некоректним, порівняно з поняттям «фінансова інституція» (або «фінансова установа» та навіть «фінансова організація»).

Тоді як ряд відомих вітчизняних вчених не вважають за необхідне розділяти ці поняття: «Фінансові інститути – організації, які здійснюють акумуляцію вільних фінансових ресурсів з подальшим їх наданням у користування на комерційній основі економічним суб'єктам, що відчувають дефіцит грошових коштів» [12]. На наш погляд, в цілому таке визначення нагадує позицію А. Загороднього, проте напрям використання коштів визначено більш точно, що дозволяє віднести до фінансових інститутів широке коло установ.

Повертаючись до питання функцій фінансового посередництва, зазначимо, що і тут потрібно говорити про окремі розбіжності. Зокрема, П. Рубанов до таких функцій відносить: акумуляція заощаджень; задоволення інтересів учасників фінансового ринку на основі економії на масштабі, скорочення часу, мінімізації ризиків та державного нагляду й регулювання діяльності фінансових посередників; надання можливості власникам капіталу розмістити свої ресурси, а позичальникам швидко отримати вільні кошти; мінімізація фінансових ризиків; сприяння збільшенню прибутковості фінансових активів [13].

В свою чергу, О. Юркевич виділяє наступні функції фінансових посередників: перетворення заощаджень в інвестиції акумулюванням коштів; сприяння зниженню вартості операцій з фінансовими інструментами за одночасного зростання їх кількості (ефект масштабу); зниження трансакційних витрат; зменшення проблеми асиметричної інформації; диверсифікація інвестиційних ризиків; трансформація строку погашення цінних паперів; професійне управління інвестиційним портфелем; консультування учасників інвестиційного процесу, тощо [14].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи аналіз поняття «фінансовий посередник» зазначимо наступне:

1. Використання дефініції «фінансовий інститут» не у повній мірі відкриває зміст категорії «фінансовий посередник», тоді як більш коректним є використання дефініції «фінансова інституція», як організація, що функціонує на фінансовому ринку для досягнення певних цілей та завдань.

2. Діяльність фінансових інституцій полягає у наданні різноманітних фінансових послуг, споживання яких дає іншим учасниками фінансового ринку численні переваги – зокрема, за рахунок ефекту масштабу, диверсифікації ризиків, професійного управління активами тощо.

3. Функції фінансових інституцій напряму пов'язані з функціями фінансової системи та функціями фінансового ринку, проте вони можуть суттєво відрізнитися від функцій інших суб'єктів фінансового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12 липня 2001 року.

2. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. - 3-тє вид., виправл. і доповн. - К.: Знання, 2000. - 588 с.

3. Полетаєв О. Економічна сутність фінансового посередництва / О. Полетаєв / Наукові праці: Науково-методичний журнал. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. - Вип. 113. Т. 126. Економіка. - С. 39-47.

4. Школьник І. О. Фінансові посередники та їх роль у розвитку фінансового ринку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/3233/1/Shkolnyk.I.O_33.pdf.

5. Peter S. Rose; James W. Kolari Financial institutions: understanding and managing financial services. - 5th ed. Chicago, IL: Irwin, 1998.

6. Вірченко В. Дослідження сутності фінансових інститутів у контексті нової інституційної економічної теорії

/ В.В. Вірченко// Економіка. - 2005. - с. 75-76.

7. Шарп У.Ф. и др. Инвестиции: учебник для вузов / У.Ф. Шарп, Г.Дж. Александер, Д.В. Бэйли; Пер. с англ. А.Н. Буренина, А.А. Васина. - М.: ИНФРА-М, 1999. - 1028 с.

8. Hodgson G.M. What Are Institution? / G.M.Hodgson // Journal of Economic Issues. - 2006. - Vol.40. No.1. - P. 1 - 25.

9. Веблен Т. Теория праздного класса. М.: Прогресс, 1984. - 368 с.

10. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки: пер. з англ. / Д. Норт. - К.: Основи, 2000. - 198 с.

11. Вільямсон О. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів. - К.: Артек, 2001. - 472 с.

12. Гроші та кредит: підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко, М. Ф. Пуховкіна та ін.]; за заг. ред. М. І. Савлука; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». - 5-те вид., без змін. - К.: КНЕУ, 2009. - 740 с.

13. Рубанов П. Види та роль фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи/ Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. — 2012. — № 3 (15). — С. 204-209.

14. Юркевич О. Визначення сутності та ролі інституційних інвесторів на фінансовому ринку України / О. Юркевич // Науковий збірник «Формування ринкової економіки». - 2011. - № 26. - С. 149-157.

REFERENCES

1. Zakon Ukrayiny «Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehulyuvannya rynkiv finansovykh posluh» # 2664-III vid 12 lypnya 2001 roku.

2. Zahorodniy A. H. Finansovy slovnyk, 3-tye vyd., vypravl. i dopovn. - K.: Znannya, 2000. - 588 s.

3. Polyetayev O. Ekonomichna sutnist' finansovoho poserednytstva, Naukovi pratsi : Naukovo-metodychny zhurnal. - Mykolayiv, Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2010. - Vyp. 113. T. 126. Ekonomika. - S. 39-47.

4. Shkol'nyk I. O. Finansovi poserednyky ta yikh rol' u rozvytku finansovoho rynku [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/3233/1/Shkolnyk.I.O_33.pdf.

5. Peter S. Rose; James W. Kolari Financial institutions: understanding and managing financial services. – 5th ed. Chicago, IL : Irwin, 1998.

6. Virchenko V. Doslidzhennya sutnosti finansovykh instytutiv u konteksti novoyi instytutsiynoyi ekonomichnoyi teorii, Ekonomika. – 2005. – s. 75-76.

7. Sharp U.F. Ynvestytsyy: uchebnyk dlya vuzov, Per. s anhl. A.N. Burenyna, A.A. Vasyna. – M.: YNFRA-M, 1999. – 1028 s.

8. Hodgson G.M. What Are Institution?/ G.M.Hodgson //Journal of Economic Issues.- 2006. – Vol.40. No.1.- P. 1 – 25.

9. Veblen T. Teoryya prazdnogo klasya. M.: Prohress, 1984. – 368 s.

10. Nort D. Instytutsiyyi, instytutsiyna zmina ta funktsionuvannya ekonomiky: per. z anhl, K.: Osnovy, 2000. - 198 s.

11. Vil'yamson O. Ekonomichni instytutsiyyi kapitalizmu: Firmy, marketynh, ukladannya kontraktiv, K.: Artek, 2001, 472 s.

12. Hroshi ta kredyt: pidruchnyk DVNZ «Kyyivs'kyy nats. ekon. un-t im. V. Het'mana». - 5-te vyd., bez zmin. - K. : KNEU, 2009. - 740 s.

13. Rubanov P. Vydytarol' finansovykh poserednykiv na suchasnomu etapi rozvytku finansovoyi systemy/ Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, 2012, # 3 (15), s. 204-209.

14. Yurkevych O. Vyznachennya sutnosti ta roli instytutsiynykh investoriv na finansovomu rynku Ukrayiny, Naukovyy zbirnyk «Formuvannya rynkovoyi ekonomiky», 2011, # 26, s. 149-157.